

آسیب‌های اجتماعی

توسعه نیافتگی و

زنان ایلام

حیران پورنجف

چکیده:

امروزه موضوعات مربوط به زنان و بهبود وضعیت آنان ضمن این‌که به یک دغدغه بین‌المللی تبدیل شده است و توجهات جهانی را می‌طلبد، بخشی از فعالیت‌های مجامع بین‌المللی و نیز سهمی از فعالیت دولت‌ها را به خود اختصاص داده است.

نگاهی به گزارش‌های بین‌المللی و ملی نشان می‌دهد که زنان در کل جهان از نظر توسعه و شاخص‌های مرتبط با آن در وضعیتی هم‌سان با مردان قرار ندارند. اما این تفاوت از قاره‌ای به قاره‌ای دیگر و از کشوری به کشوری دیگر و نیز از منطقه و استانی به منطقه و استانی دیگر با شدت و ضعف متفاوت خود را نشان می‌دهد و تبعات و آثار منفی این نابرابری در مسائل و آسیب‌های اجتماعی مبتلا به جوامع انسانی مختلف و به خصوص زنان قابل پیگیری و مطالعه است.

طی سالیان پس از جنگ، رشد آسیب‌های اجتماعی در استان ایلام به یک دغدغه‌ی عمومی در سطوح ملی و استانی تبدیل شده است. رشد نگران‌کننده آمارهای خودکشی، افسردگی، و ... در جامعه ایلام به ویژه در بین قشر زنان به یک موضوع مهم و قابل تأمل مبدل ساخته است.

استان ایلام و به خصوص قشر زنان آن از نوعی توسعه نیافتگی تاریخی در رنج می‌باشند که زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی شده است. شاخص‌ها و نماگرهای توسعه در استان ایلام به ویژه شاخص‌های توسعه انسانی مرتبط با زنان ارقام نگران‌کننده‌ای را نشان می‌دهند که به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رشد و گسترش آسیب‌های اجتماعی به خصوص خودکشی و افسردگی تأثیر عمیق گذاشته است.

در این مقاله سعی شده است رابطه‌ی توسعه نیافتگی و شرایط گذار در استان ایلام و رشد آسیب‌های اجتماعی متعاقب آن در میان زنان استان مورد کنکاش واقع شود

واژه‌های کلیدی:

زنان، استان ایلام، توسعه نیافتگی، آسیب‌های اجتماعی، شاخص‌های توسعه، خودکشی.

مقدمه و بیان مسئله:

سنتی مردم تغییر مناسبات اجتماعی و همچنین رفتار و نگرش‌ها و ارزش‌های سنتی است و این شرایط، موقعیت اجتماعی افراد و به خصوص زنان را به شدت دستخوش تغییر و تحول نموده است. طی دوره گذار (تبدیل جامعه سنتی به جامعه جدید و شبه مدرن) خلاء هایی در نظام‌های ارزشی و هنجاری پیشین ایجاد می‌شود، در حالی که ارزش‌های جدید نیز چندین مقبولیت نیافته‌اند. بنابراین طبق دیدگاه دورکیم (Durkheim) نوعی آنومی یا بی‌سامانی ایجاد می‌شود که در آن الزام‌های اخلاقی و یا ضرورت‌های اجتماعی چندان مورد توجه واقع نمی‌شوند و زمینه‌های تعارض شخصیت فردی و خودخواه انسان‌ها با شخصیت اجتماعی و دیگر خواه آنان فراهم می‌گردد و در نهایت بین افراد و جامعه فاصله ایجاد شده و فشارهای ناشی از این امر افراد را به سمت کج‌روی و یا خودکشی سوق می‌دهد. و یا براساس دیدگاه مرتون (Merton) نابسامانی ایجاد شده در ساختار اجتماعی (که ناشی از تغییرات ارزشی - هنجاری پیامد وضعیت گذار می‌باشد)، می‌تواند به طور سازمان یافته‌ای انحراف را در میان افراد جامعه ایجاد نماید. بدین صورت که بین اهداف موفقیت و راه‌های مشروع دستیابی به اهداف موفقیت فاصله بسیار زیاد بوده و قدرت فشار ساختی بر افرادی که با محدودیت‌های متعدد در راه‌های مشروع مواجه شده‌اند؛ آنان را به سمت کج‌روی و انحراف می‌کشاند و آسیب‌های اجتماعی را در حوزه‌های فردی و اجتماعی ایجاد می‌نماید. لذا ویژگی‌های استان ایلام

موضوع مرتبط با استان ایلام که طی دو دهه‌ی اخیر مورد توجه محافل علمی و اجتماعی در سطوح بین‌المللی، ملی و محلی قرار گرفته است؛ رشد روزافزون مسائل و آسیب‌های اجتماعی است که دایره وجود زنان این استان را بیشتر از مردان در بر گرفته است. خودکشی و صورت دردناک‌تر آن یعنی خودسوزی تابلوی معرف استان ایلام و قشر زنان آن شده است و در کنار آن دیگر آسیب‌های اجتماعی که یا در لفافه آمار و ارقام و در محدوده جلسات و نشست‌ها و همایش‌های سیاسی - اجتماعی - علمی و فرهنگی و ... مطرح می‌شود و یا چون بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی مردم این استان (بدون نیاز به آمار و جلسات) در لحظه لحظه‌های زندگی روزمره‌شان مشاهده شده و با عمق جان و روان‌شان پیوند خورده است. با توجه به ارقام و گزارش‌های منابع جهانی، ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان از نظر توسعه، رتبه‌ی پایین‌تری دارد و به تبع آن استان ایلام نیز در مقایسه با سایر استان‌های کشور نیز رتبه‌ی بسیار پایینی دارد، در استان ایلام نیز زنان نسبت به مردان موقعیت پایین‌تری دارند. (عبداللهی، ۱۳۸۵: ص ۲)

مهم‌ترین مسئله‌ی امروز زنان استان ایلام که در ارتباط مستقیم با مسائل استان در سطح میانی و کل کشور در سطح کلان می‌باشد، توسعه نیافتگی و به بیان دیگر در حال گذار بودن جامعه ایلام است. یکی از پیامدهای گذار و دگرگونی در شیوه زندگی

امروز ایجاب می‌کند که مقوله‌های اساسی مرتبط با توسعه و آسیب‌های اجتماعی در سطح استانی بررسی مستمر راهبردی- کاربردی شود تا امکان، اصلاح و حل ریشه‌ای موضوعات زمینه‌ساز مسائل اجتماعی و آسیب‌های مرتبط با آن فراهم گردد. موضوع زنان و آسیب‌های اجتماعی از این مقوله‌هاست که بایستی در پیوند تنگاتنگ توسعه انسانی با توسعه مرتبط با جنسیت مورد توجه واقع شود. در این مقاله ضمن طرح این سؤال که «میزان آسیب‌های اجتماعی زنان استان ایلام تا چه حد به وضعیت توسعه انسانی و توسعه‌ی مرتبط با جنسیت در استان پیوند خورده است. برای یافتن پاسخی مناسب، سعی شده است ابتدا وضع و شرایط موجود زنان در سطح جهانی، کشوری و استان به صورت اجمال و با استفاده از آمار و ارقام توصیف و تبیین گردد سپس مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی مبتلا به آنان مطرح شود. در ادامه

با نگاهی اجمالی به مفاهیم توسعه و شاخص‌های مرتبط با آن رابطه این مقوله‌ها با آسیب‌های اجتماعی زنان استان مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

روش مطالعه

این مقاله با استفاده از روش‌های توصیفی و موردی تهیه شده است. به این صورت که از آمار و اطلاعات مندرج در گزارش‌ها و تحقیقات مرتبط با موضوع که در کتابخانه‌ها و آرشیوهای دستگاه‌ها و سازمان‌های تحقیقاتی و پژوهشی موجود بوده، استفاده شده است و سپس شاخص‌های قابل تأمل در شناسنامه توسعه زنان استان مورد تحلیل واقع شده و ارتباط این شاخص‌ها با مسائل و آسیب‌های اجتماعی و روانی مبتلا به زنان استان به بحث کشیده شده است.

۲- قواعد رفتار اجتماعی: قواعد و الگوهای رفتار که وسایل مشروع را برای نیل به هدفهای فرهنگی تعیین می‌کنند و افراد جامعه را مکلف می‌سازد تا برای رسیدن به هدفها، راه‌های خاص را دنبال کنند.

۳- توزیع واقعی امکانات و فرصتها: جزیی که در بر دارنده و فراهم آورنده وسایل و ابزاری مقبول یا نهادینه است و در واقع اوضاع و احوال واقعی عمل اجتماعی را تعیین می‌کند. (همان: ۴۳۳)

ب: نظریه‌های بی‌هنجاری

ایده اصلی دورکیم در این خصوص این است که زندگی بدون الزامهای اخلاقی یا ضرورت‌های اجتماعی تحمل‌ناپذیر می‌شود و در نهایت به شکل‌گیری پدیده آنومی یعنی نوعی احساس بی‌هنجاری می‌انجامد که اغلب مقدمه‌ای برای دست زدن به خودکشی و انحراف است. بدین گونه می‌توان چنین دریافت که دورکیم مفهوم آنومی را با اشاره به این نکته ابداع کرده که در جوامع امروزی معیارها و هنجارهای سنتی وضعیتی در حال تضعیف دارد، بی‌آنکه هنجارهای جدیدی جایگزین آن گردد. در نگاه دورکیم بی‌هنجاری در شرایطی پدید می‌آید که در حوزه‌های معینی از زندگی اجتماعی معیارهای روشن برای راهنمایی رفتار وجود نداشته باشد. در نظر دورکیم پیامدهای آنومی نیز در شکل نوعی نابسامانی روانی و فردی و در قالب تعارض شخصیت فردی و خودخواه انسان با شخصیت اجتماعی و دیگر خواه او متجلی می‌شود. نتیجه این تعارض هم آن است که خواسته‌های وجدان جمعی کارآیی خود را از دست می‌دهد و تضعیف این الزامها و فشارها نیز سبب می‌شود که افراد به حال خود رها شوند و اینجاست که آرزوهای نامحدود، فشارهایی بر فرد وارد آورده تا به رفتارهایی مانند کج‌روی یا خودکشی اقدام نماید. علت آشکار تحقق آنومی به نظر دورکیم تحولات شتابزده اقتصادی است که نوعی بحران در نظام ارزش‌ها و هنجارهای جامعه به دنبال می‌آورد. در قالب نمودار زیر:

دیدگاه‌های مرتون (نظریه نابسامانی) و دورکیم (بی‌هنجاری) مناسب‌ترین دیدگاه‌هایی می‌باشند که می‌توانند شرایط جامعه ایلام و آسیب‌های اجتماعی مبتلا به زنان این جامعه را تبیین و توجیه نماید.

الف: نظریه نابسامانی

مرتون (merton) در نظریه نابسامانی خود نشان می‌دهد که چگونه انحراف می‌تواند به طور سازمان یافته‌ای به وسیله‌ی خود جامعه ایجاد شود. وی چنین استدلال می‌کند که در هر جامعه‌ای اهداف موفقیت که به لحاظ فرهنگی تعریف شده هستند و ابزارهای مشروع گوناگونی که دستیابی به این اهداف را ممکن می‌سازند، وجود دارد و نرخ‌های بالای کج‌روی، زمانی اتفاق می‌افتد که راه‌های مشروع جهت دستیابی اهداف موفقیت محدود باشند و این محدودیت برای کسانی که به وسایل مشروع دسترسی ندارند فشار ساختی میان اهداف و وسایل را به وجود می‌آورد. (ترنر، ۱۳۷۸: ۳۵۲) مرتون شکل‌های متفاوت این کج‌روی را در چهار صورت زیر تصویر کرده است:

- ۱- کج‌رو، در عین قبول اهداف اجتماع برای رسیدن به آن از وسایل نامشروع استفاده کند.
  - ۲- کج‌رو، اهداف مقبول جامعه و وسایل مشروع رسیدن به اهداف هر دو را نفی کند.
  - ۳- کج‌رو، اهداف و وسایل مقبول جامعه را رد می‌کند و اهداف و وسایل مورد پذیرش خویش را فرا راه حرکت خود قرار دهد.
  - ۴- کج‌رو، اهداف و آرمان‌های فرهنگی جامعه را نپذیرد اما برای رسیدن به مقاصد خود از وسایل مقبول جامعه استفاده کند. (سلیمی و داوری، ۱۳۸۱: ۶۲) مرتون در واقع میان سه عامل تعیین کننده به شرح زیر تمیز داده و اثرگذاری آن‌ها بر شکل‌گیری کج‌روی را به عنوان عناصر تشکیل دهنده ساختار فرهنگی هر جامعه بررسی کرده است:
- ۱- هدف‌های فرهنگی: هدف‌هایی که فرهنگ جامعه به افراد خود می‌آموزد و آنان را به درونی کردن آن‌ها رهنمون می‌سازد.

رشد اقتصادی

ثروت ناگهانی

فقر غیر قابل تحمل

تصویر / قول آرزوهای بلند پروازانه

آرزوهای بی حد

از هم پاشیدگی هنجارهای سستی

ناتوانی در ارضای نیازهای بی حد

نارضایتی اجتماعی

آنومی / کج روی

(سلیمی و داوری، ۱۳۸: ۴۳۱-۴۲۹)

مدل تحلیلی

ضعف اعتماد به

فقر آموزشی

نفس

ضعف قدرت سیاسی

توسعه نیافتگی

فقر بهداشتی

زنان

درماندگی

ضعف

فقر مشارکت سیاسی و اجتماعی (فقر قدرت)

قدرت اجتماعی و انفعال

فقر اقتصادی

ضعف روابط اجتماعی

ضعف مدیریت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرکز باطن‌شناسی و علوم انسانی

افسردگی

خودکشی

فرار از منزل

اعتیاد

فحشاء و مسایل غیر اخلاقی

خشونت

آسیب‌های اجتماعی

توسعه^۱ و زنان در سطوح جهانی، ملی و استانی

تا کنون تعاریف گوناگونی از توسعه به عمل آمده است که هر کدام وجهی از این فراگرد پیچیده و چند وجهی را مورد توجه قرار داده است. در حالی که اقتصاددانان درآمد سرانه را عاملی مهم در توسعه تلقی می‌کنند، جامعه‌شناسان به تکرر و تنوع نهادها علاقه نشان می‌دهند. از طرف دیگر اندیشمندان علوم سیاسی به افزایش میزان مشارکت و دگرگونی نهادهای قدرت در جامعه اشاره دارند و روان‌شناسان به انعطاف‌پذیری ذهنی، همدلی و انگیزه کسب موفقیت توجه نشان می‌دهند. (ریحانه، ۱۳۸۳: ۱۰۳)

مفهوم توسعه‌ی انسانی فقط از دریچه محدود اقتصادی قابل تبیین نیست بلکه زنان در فرهنگ، اطلاعات و نوسازی جامعه در آن جایگاه محوری دارد و منظور از توسعه؛ گسترش توانایی‌ها، ظرفیت‌های فکری، کیفیت دانش و مهارت‌های فنی، خلاقیت، نوآوری و توانایی زنان برای حل مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و بهره‌مندی از نتایج و دستاوردها، امکانات جامعه و به طور کلی بهبود شرایط مادی و معنوی برای همگان است. (صمدی، ۱۳۸۰: ۲۰۳) امروزه زنان در ادبیات توسعه، جایگاه مهمی یافته‌اند. بدین معنا که بخش عمده‌ای از توسعه، متوجه زنان و درباره زنان است. نقش زنان در توسعه مستقیماً به هدف توسعه اجتماعی و اقتصادی بستگی دارد و از این‌رو در تحول همه جامعه‌های انسانی عاملی بنیادی محسوب می‌گردد. بروکفیلد (Brockfield) توسعه را برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف می‌کند. (ازکیا، ۱۳۸۱: ۷) در الگوی توسعه انسانی چهار عنصر اساسی به چشم می‌خورد: بهره‌وری (Productivity) که مشارکت فعال مردم در فرآیند درآمدزایی و اشتغال به شمار می‌آید. برابری (Equality) که به امکان مساوی کسب قابلیت‌ها و فرصت به کارگیری آن‌ها مربوط می‌شود. پایداری (Sustainability) که به مفهوم امکان ذخیره و جبران هر نوع سرمایه و فیزیکی، انسان

وزیست محیطی است. توانمندسازی (Empowerment) بدین معنی که توسعه به وسیله-ی مردم صورت گیرد. (غیائی، ۱۳۸۵: ۲۶۱) یکی از مهم‌ترین مسائلی که می‌تواند تحلیل مبتنی بر آمار به ویژه تحلیل‌های اجتماعی را دستخوش تغییر کند، تعیین و تعریف شاخص‌های اندازه‌گیری وضعیت است، یعنی مجموعه شاخص‌های توسعه‌ی انسانی (HDI^۲، GDI^۳، GEM^۴، HPI^۵) که محور و محرک توسعه در تمامی سطوح و رشته‌ها می‌باشد.

براساس گزارش (HDI) سال ۲۰۰۵ میلادی سازمان ملل متحد کشور نروژ از نظر شاخص HDI و GDI در مرتبه نخست کشورهای جهان قرار دارد. امید به زندگی در این کشور برای زنان ۸۱/۹ سال و برای مردان ۷۶/۸ سال است و کشور سوئد که از نظر شاخص توسعه جنسیتی در رتبه‌ی چهارم جهان قرار دارد با ۸۵/۴ سال بیشترین متوسط عمر زنان را در جهان به خود اختصاص داده است و سه کشور آفریقایی بوركینافاسو، سیرالئون و نیجر در پایین‌ترین رده‌بندی شاخص توسعه‌ی جنسیتی قرار دارند. (w.w.w. iwana. ir) ایران به عنوان کشوری در حال توسعه از جهت شاخص توسعه‌ی جنسیتی (GDI) در رتبه ۸۳ از مجموعه ۱۴۷ کشور جهان قرار گرفته است. مقایسه این رتبه با رتبه همسایگانی چون بحرین (رتبه ۴۰) امارات متحده عربی (رتبه ۴۷)، ترکیه (رتبه ۷۱)، حتی عربستان (رتبه ۷۲) بیانگر این واقعیت است که موانع جدی بر سر راه توسعه به ویژه در حوزه‌ی زنان وجود دارد. (شرق، ۱۳۸۳: ۱۲)

جداول (۱-۵) نمونه‌هایی مقایسه‌ای از وضعیت توسعه انسانی در کشورهای جهان و ایران را نشان می‌دهد.

۲. شاخص توسعه انسانی Human Development Index

۳. شاخص توسعه انسانی برحسب Gender Development Index

جنسیتی

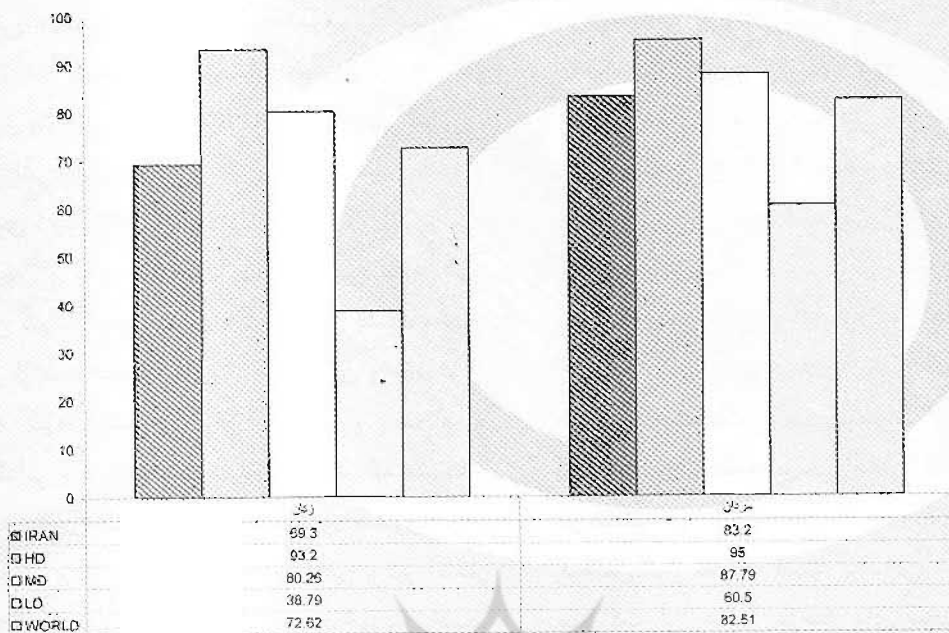
۴. شاخص توانمندسازی Gender Empowerment Measure

جنسیتی

۵. شاخص فقر انسانی Human Poverty Index

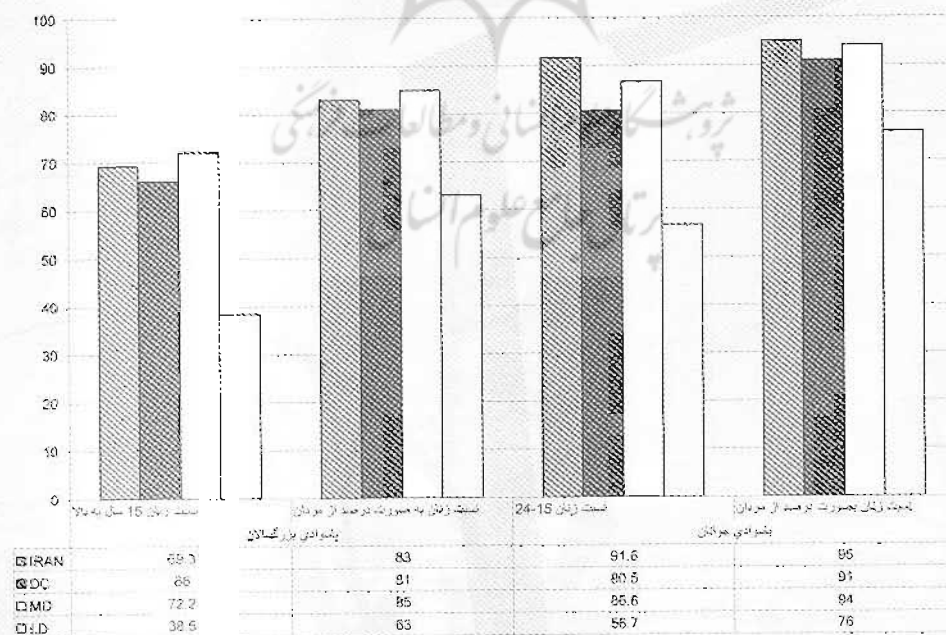

میزان باسوادی بزرگسالان در سال ۲۰۰۰ (Human Development report 2002)

(منبع: ریحانه، ۱۳۸۳: ۱۳۱)

میزان باسوادی سال ۲۰۰۰ (Human Development report 2002)

(منبع: ریحانه، ۱۳۸۳: ۱۴۱)

مشروعیت لازم و ملزوم یکدیگرند، اگر مشارکت سیاسی مردم از بین برود و مردم از حکومت فاصله بگیرند، این نظام حکومتی، مشروعیت و اقتدار قانونی خود را از دست می دهد (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۷: ۱۱۰). موضوعیت مسئله مشارکت زنان در چنین پارادایم (Paradigm) متفاوت قابل پیگیری و ارزیابی است. یکی از این پارادایم ها عدالت و برابری (Justic/Equality) است و در آن بر رفع تبعیض و برابری فرصت ها تأکید می شود. مهم ترین شرایط پیش شرط رشد موزون جامعه و بهره وری از همه قابلیت های انسانی در آن و مهم تر از همه شرط ضروری برای وحدت و انسجام و همگرایی و نظم و ثبات ملی، آن است که قشرها و گروه های اجتماعی از فرصت های مساوی برای برخورداری از مزایای زندگی اجتماعی و نیز آشکار ساختن استعدادهای انسانی خود برخوردار باشند. در غیر این صورت جامعه در معرض نارضایتی، واگرایی و بی ثباتی قرار می گیرد و پارادایم دیگر نوسازی (Modernization) است. شرط لازم جهت فائق آمدن بر عقب ماندگی و انحطاط و بدبختی

در پیوستن به فرایند جهانی نو شدن تلقی می شود که نمونه های آن کشورهای ژاپن و روسیه و برخی جوامع آسیایی دور، در این مسیر تجربه های موفقیت آمیز و چشم گیری از خود نشان داده اند. اما مگر بدون پیوستن نیمی از جمعیت یعنی زنان به چالش های تجددخواهی می توان مسیر نو شدن را با موفقیت طی کرد؟ تجدد فرایندی موکول به جامعه پذیری و فرهنگ پذیری برای نواندیشی و نوجویی و نوشدگی است و این بدون نقش فعال زنان به عنوان شهروند قابل تحقیق نیست. علی رغم این که یکی از حوزه های مهمی که زنان دچار مسایل و مشکلات متعدد بوده اند، حوزه سیاست بوده است، متأسفانه موضوع مشارکت سیاسی زنان در منطقه ی ایلام به صورت جدی مورد مطالعه و کنکاش قرار نگرفته است. بنابراین مسئله زنان و مشارکت آن ها در عرصه های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، یک مسئله ی حیاتی و اجتماعی برای جامعه ماست. و از حیث حال و آینده ی این جامعه و سرنوشت عموم اعضای آن، ضرورت دارد که درباره ی این مسئله تحقیق جدی صورت گیرد و برای حل آن چاره اندیشی شود.

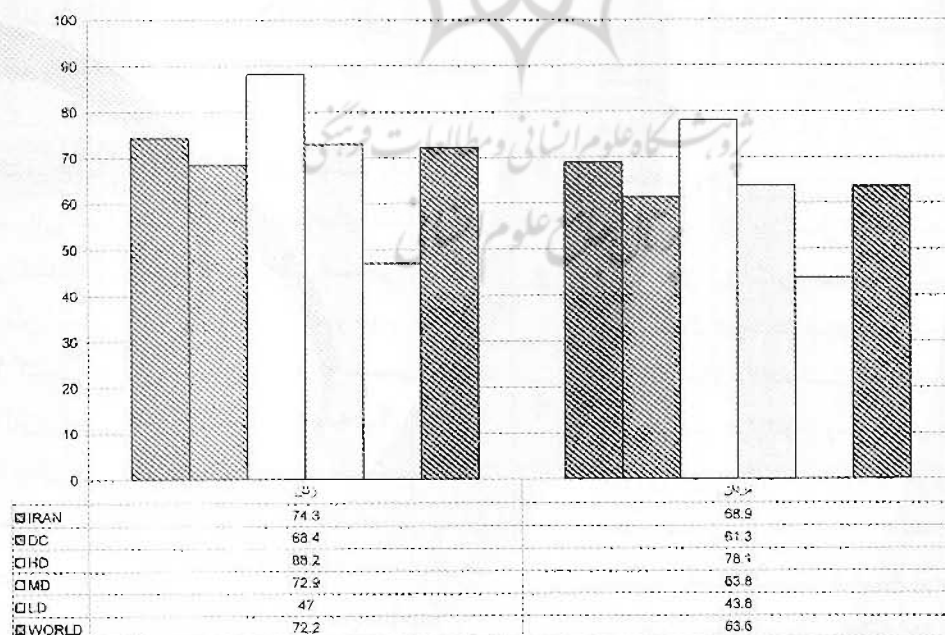
شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
فصلنامه علمی-پژوهشی علوم انسانی

جدول ۵

احتمال رسیدن به ۶۵ سالگی در بدو تولد براساس توسعه یافتگی سال های ۱۹۹۵-۲۰۰۰

(Human Development report 2002)

(ریحانه، ۱۳۸۳: ۱۳۷)

جایگاه زنان استان ایلام در توسعه

زنان ۴۹ درصد از جمعیت استان ایلام را تشکیل می‌دهند که ۵۳ درصد آنان در شهر ساکن بوده و ۴۷ درصد در مناطق روستایی و عشایری به سر می‌برند. (سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۰)

براساس گزارش مرکز امور مشارکت زنان نهاد ریاست جمهوری در سال ۱۳۸۰ و به استناد گزارش‌ها و آمارهای سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران، وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و یونسف زنان استان ایلام در زمینه شاخص توسعه‌ی انسانی (HDI) رتبه ۲۰ کشوری و از نظر شاخص توسعه انسانی برحسب جنسیت (GDI) رتبه ۱۵ کشور را دارا می‌باشد. دارا بودن این رتبه‌ها در سطح کشور و نیز توجه به موقعیت و وضعیت خود کشور در مقایسه با دیگر کشورهای جهان (رتبه ۸۳ در میان ۱۴۷ کشور جهان) به خوبی می‌تواند وضعیت و شرایط زنان استان را از نظر شاخص‌های توسعه به تصویر کشاند. از نظر شاخص فقر انسانی (HPI) رتبه زنان استان ۱۳ و برای نرخ مرگ و میر مادران رتبه ۷ کشور به زنان استان ایلام تخصیص یافته است. این رتبه‌ها در مقایسه با رتبه‌ی ۱۴ از نظر نسبت زنان خانوار و رتبه‌ی نهم از حیث شاخص محرومیت و رتبه ۱۱ برای نرخ فعالیت اقتصادی زنان به مردان به روشنی تابلوی محرومیت و توسعه نیافتگی زنان استان را به نمایش می‌گذارد. (جدول ۶) نماگرهای شاخص توسعه‌ی

انسانی و شاخص مرتبط با جنسیت در استان ایلام به صورت مقایسه با میانگین کشوری و بیشترین نمره کشور در (جدول ۷) مندرج شده است. قابل اعتناترین ارقام جدول مذکور در حیطه‌ی شاخص فقر انسانی در استان ایلام مرتبط با مقولات (نداشتن امید به زنده ماندن تا ۴۰ سالگی و نرخ بی‌سوادی بزرگسالان و نیز شاخص فقر انسانی) است که به ترتیب ارقام (۱۴/۲، ۳۳ و ۲۳/۷) را نشان می‌دهد که از حد میانگین کشوری به ترتیب (۸/۲، ۲۷/۱، ۲۱/۴) و بیشترین نمره‌ی کشوری (۶/۹، ۰/۲ و ۱۱/۳) بسیار بالاتر می‌باشد. همچنین در حوزه مشارکت اقتصادی و سیاسی زنان؛ (شامل متغیرهای سهم نسبی درآمد، مدیران و کارکنان عالی رتبه، متخصصان و کارکنان عالی رتبه و ... نرخ فعالیت اقتصادی زنان نسبت به مردان و سهم نسبی زنان در کل نیروی کار بزرگسال) ارقام اختصاص یافته بسیار پایین‌تر از میانگین کشور و بیشترین نمره کشور است. نماگرهای حیطه‌ی بهداشت و آسیب‌پذیری زنان نیز نشان داده است که نرخ مرگ و میر مادران (در هر صد هزار تولد زنده) برای استان ۵۶/۵، میزان باروری کل ۴/۱ و نسبت زنان سرپرست خانوار ۷/۴ و محرومیت زنان ۲۰/۲ می‌باشد که در مقایسه با بالاترین نمره کشوری که به ترتیب ۶/۸، ۲/۵، ۶/۶ می‌باشد ارقام اختصاص یافته به زنان استان ایلام بسیار نگران‌کننده می‌باشد. (جدول ۷)

شناسنامه و وضعیت زنان استان ایلام در یک نگاه

شاخص جمعیتی	شاخص توسعه انسانی (HDI) و شاخص توسعه انسانی تعدیل یافته بر حسب جنسیت (GDI)		شاخص توسعه انسانی (HDI)		شاخص توسعه انسانی تعدیل یافته بر حسب جنسیت (GDI)		شاخص ارتقای توانمندسازی (GEM)		شاخص سلامت	ناتسه
	سرانه	نسبت	مرد	زنان	مرد	زنان	مرد	زنان		
تخصصیات و مهارت‌های آنها	۵۱	۵۱	۰.۶۱۸	۰.۶۱۸	۰.۶۱۸	۰.۶۱۸	۰.۶۱۸	۰.۶۱۸	۵۱	۵۱
تعداد کل	۵۱	۵۱	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۵۱	۵۱
تعداد کل	۵۱	۵۱	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۵۱	۵۱

۱- در شاخص توسعه انسانی تعدیل شده، بر حسب جنسیت (GDI)، فقط شاخص‌های مربوط به زنان ذکر شده است. ...
 ۲- در مصاف شاخص ارتقای توانمندسازی (GEM) شاخص درآمد ناخالص خانوار در سطح امپت کارو که به دلیل تغییر آمار، ذکر نشده است.

شاخص	شاخص آلفا (HPI)		شاخص آلفا (HPI)		شاخص آلفا (HPI)		شاخص سلامت
	مرد	زنان	مرد	زنان	مرد	زنان	
تعداد کل	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸
تعداد کل	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸

۳- نسبت هزینه ناخالص سرانه نسبت درصد تولید ناخالص سرانه بر پایه هزینه ناخالص سرانه بر پایه هزینه ناخالص سرانه بر پایه هزینه ناخالص سرانه ...
 ۴- به ازای هر ده هزار نفر زن ...
 ۵- به ازای هر صد هزار تولد زنده ...

شاخص	شاخص مشارکت زنان در زندگی اقتصادی و سیاسی		شاخص مشارکت زنان در زندگی اقتصادی و سیاسی		شاخص مشارکت زنان در زندگی اقتصادی و سیاسی	
	مرد	زنان	مرد	زنان	مرد	زنان
تعداد کل	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸
تعداد کل	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸	۱۲۸۸

۶- شاخص ارتقای توانمندسازی (GEM) ...
 ۷- شمار مردان و زنان که در سازمان به خدمت می‌نشینند ...
 ۸- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، ۱۳۷۷
 ۹- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۷۸
 ۱۰- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۷۹
 ۱۱- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۰
 ۱۲- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۱
 ۱۳- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۲
 ۱۴- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۳
 ۱۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۴
 ۱۶- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۵
 ۱۷- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۶
 ۱۸- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۷
 ۱۹- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۸
 ۲۰- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۸۹
 ۲۱- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۰
 ۲۲- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۱
 ۲۳- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۲
 ۲۴- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۳
 ۲۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۴
 ۲۶- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۵
 ۲۷- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۶
 ۲۸- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷
 ۲۹- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۸
 ۳۰- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۹
 ۳۱- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۰
 ۳۲- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۱
 ۳۳- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۲
 ۳۴- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۳
 ۳۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۴
 ۳۶- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۵
 ۳۷- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۶
 ۳۸- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۷
 ۳۹- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۸
 ۴۰- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۰۹
 ۴۱- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۰
 ۴۲- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۱
 ۴۳- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۲
 ۴۴- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۳
 ۴۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۴
 ۴۶- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۵
 ۴۷- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۶
 ۴۸- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۷
 ۴۹- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۸
 ۵۰- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۱۹
 ۵۱- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان ایلام، ۱۴۲۰

جایگاه زنان استان ایلام در شاخصهای توسعه ۱۳۸۰

ایلام	بیشترین سره کشور	کمترین کشور	نماگرهای شاخص توسعه انسانی و شاخص مرتبط با جنسیت (زنان)
۷۳۰٫۹	۷۱۰٫۴	۷۰۰٫۳	امید به زندگی (سال)
۵۹٫۴	۸۰٫۴	۶۵٫۹	نرخ باسوادی بزرگسالان %
۸۱٫۸	۸۳٫۷	۷۳٫۷	نرخ ترکیبی ثبت نام خالص در کليه مقاطع تحصیلی %
۶۷۷۵	۸۴۲	۰٫۶۹	شاخص توسعه انسانی
۰۰	۰٫۶۶۶	۰٫۵۸۵	شاخص مرتبط با جنسیت
			مشارکت اقتصادی و سیاسی زنان
۸۱٫۸	۱۸٫۲	۹٫۳	سهم نسبی درآمد زنان
۱۲٫۸	۱۶٫۶	۱۲٫۸	مدیران و کارکنان عالی رتبه
۲۹٫۴	۳۱٫۹	۳۳٫۸	متخصصان و دستیاران آنها
۵۱٫۲	۹٫۴	۵٫۳	کارکنان خدماتی و فروشی
۱۰	۳۳٫۳	۱۶٫۸	کارکنان امور دفتری
۳۰	۸۴٫۸	۴۶٫۵	کارکنان فاسیلی بدون مزد
۱۳٫۳	۲۸٫۶	۱۲٫۲	نرخ فعالیت اقتصادی زنان نسبت به مردان
۱۱٫۴	۳۲٫۹	۱۳٫۲	سهم نسبی زنان در کل نیروی کار بزرگسال
			دسترسی زنان به آموزش
۹۳٫۸	۹۹٫۹	۹۴٫۷	نرخ ثبت نام خالص زنان در ابتدایی
۶۲٫۴	۷۷٫۹	۵۸٫۹	نرخ ثبت نام خالص زنان در متوسطه
۷۲٫۹	۲۰٫۱۶	۱۵۸۲	تعداد دانشجویان زن (در سنجزار نفر زن)
			شاخص های پیشگامانه
۴٫۷		۴٫۳	دختران تحت ۱۰ ساله که در مدرسه ثبت نام نکرده اند
۱۷٫۸	۵٫۹	۲۳٫۵	دختران ۱۱ تا ۱۷ ساله که در مدرسه ثبت نام نکرده اند
۱۵٫۸	۱۳٫۸	۱۸٫۸	کم سوادان
۸٫۷	۶٫۶	۹٫۸	زنان کم سواد
			نماگرهای شاخص فقر انسانی
۱۴٫۲	۶٫۹	۸٫۳	نداشتن امید به زنده ماندن تا ۴۰ سالگی %
۳۳	۰٫۲	۳۲٫۱	نرخ بی سوادی بزرگسالان %
۴٫۱	۰٫۳	۵٫۵	جمعیت فاقد آب سالم %
۱۴٫۲	۱۴٫۷	۳۵٫۷	جمعیت فاقد توالت بهداشتی %
۰٫۶۶	۵٫۷	۱۰٫۶	نسبت هزینه بیست درصد غنی ترین به بیست درصد فقیرترین %
۱۹٫۱	۱۰٫۸	۱۹٫۷	جمعیت زیر خط فقر %
۱٫۵	۰٫۴	۲٫۴	جسیت زیر خط هزینه روزانه یک دلار %
۳۳٫۷	۱۱٫۳	۳۱٫۴	شاخص فقر انسانی
			بهداشت و آسیب پذیری زنان
۵۷٫۵	۶٫۸	۳۷٫۴	نرخ مرگ و میر مادران (در سنجزار تولد زنده)
۴٫۱	۲٫۵	۳	میزان باروری کل
۷٫۴	۶٫۶	۸٫۴	نسبت زنان سرپرست خانوار %
۰٫۳	۰٫۵		سهم زنان آسیب دیده (از کل کشور)
۳۰٫۳	۱۳٫۱	۳۱٫۳	مختاریست زنان %

منبع سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۷۸)

نگاهی اجمالی به ارقام جداول ۷ و ۶ به خوبی نشان می‌دهد که رابطه‌هایی مستقیم و معکوس بین شاخص‌های مذکور وجود دارد یعنی هر جا که ارقام؛ فقر جمعیت زنان در حوزه‌های آموزشی، بهداشتی، مشارکت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و ... را نشان می‌دهد به صورت مستقیم حوزه‌های آسیب‌پذیری آنان آشکارتر و فعال‌تر شده است. (نرخ مرگ و میر مادران، میزان باروری کل، نسبت زنان سرپرست خانوار و ...) در چنین شرایطی است که مقوله‌های مشارکت (Participation) و آموزش اهمیت و نقش اساسی خود را در توسعه‌ی انسانی و توسعه‌ی مرتبط با جنسیت به خوبی آشکار می‌سازد. اشتغال و مشارکت اجتماعی زنان، به همراه زیربنای فرهنگی قوی یکی از مسائل مهمی است که در هر جامعه نشانه‌ی رشد و توسعه‌ی آن محسوب می‌شود. طبق تحقیقات صورت گرفته در نقاط مختلف جهان رشد جمعیت رابطه‌ی معکوس با اشتغال زنان دارد. به عبارت دیگر هر چه میزان اشتغال زنان افزایش یابد کاهش مولد را موجب می‌شود و بالعکس. (سفیری، ۱۳۷۷: ۱۰۷) در ارتباط با آموزش دختران نیز در آخرین تحقیقات جهانی ثابت شده است که تحصیل دختران در حصول منافع اجتماعی مانند کاهش مرگ و میر کودکان، کاهش مرگ و میر مادران و بهبود محیط زیست بسیار مؤثر است. (اطلاعات، ۱۳۷۹: ۶) تحصیل یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین کننده توسعه‌ی اجتماعی است و عاملی مهم‌تر از تأثیر خانواده در روند اجتماعی شدن می‌باشد. فرصت‌های تحصیلی بیش از هر عنصر دیگر در تغییر رفتار زنان مؤثر است. آموزش زنان به عنوان نقطه‌ی عطفی در جریان توسعه مطرح است؛ یعنی از طریق توسعه‌ی آموزش و پرورش در سطوح مختلف و در اختیار گذاردن امکانات کافی از توانایی‌های زنان می‌توان بیشترین بهره‌برداری را در جریان توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی به عمل آورد. آموزش یکی از مهمترین ابزارهای است که موقعیت زنان را بالا برده، به آنان به صورت مستقیم و غیر مستقیم قدرت بیشتری در جامعه اعطا می‌نماید. (شیخی، ۱۳۸۰:

۱۹۳) با افزایش مشارکت اجتماعی زنان در جامعه، بهبود بسیاری از شاخص‌های بهداشتی و علمی آنان از قبیل کاهش مرگ و میر، افزایش امید به زندگی، افزایش تعداد دانشجویان دختر و نیز بالا رفتن تعداد زنان شاغل به نحو چشمگیری محسوس است.

توسعه نیافتگی زنان و آسیب‌های اجتماعی با نگاهی گذرا به چند گزارش در سطوح ملی و استان ایلام:

گزارش شورای فرهنگی، اجتماعی زنان در مورد تحلیل اخبار روزنامه‌های مرداد در سطح کشور در سال ۱۳۷۸ نشان داده است که خشونت و مزاحمت بیشترین آسیب‌های اجتماعی زنان است. (۱۶/۷۲ درصد) از اخبار روزنامه‌های مرداد ماه مربوط به موضوع آسیب‌های اجتماعی بوده است و در موضوع فرعی آسیب‌های اجتماعی بیشترین موارد مربوط به خشونت و مزاحمت (۳۵/۷۱ درصد)، سایر آسیب‌ها (۲۰/۷۵)، سرقت و کلاهبرداری (۱۴/۹۵ درصد)، قتل (۱۰/۷۱ درصد) فساد و فرار (۸/۰۳ درصد) طلاق (۶/۲۰ درصد) و در مرتبه‌های بعدی اعتیاد با (۱/۷۸ درصد) می‌باشد. همچنین بیشترین درصد اخبار و مطالب مربوط به زنان شامل (۱۱/۵۳ درصد) اخبار مطلوب و (۲۳/۸۵ درصد) اخبار نامطلوب و (۲۲/۹۹ درصد) اخبار خنثی بوده است.

در همین گزارش و به استناد یک تحقیق در زمینه خشونت که به وسیله‌ی میترا خاقانی در دانشگاه الزهرا انجام گرفته، خشونت روانی بیشترین نقش در ایجاد افکار منتهی به خودکشی و یا آسیب رساندن به همسر داشته است. در این گزارش همچنین از قول یک جامعه‌شناس بیان شده است که همسر آزاری و آگاهی نداشتن نسبت به حقوق اجتماعی و قانونی، بیکاری، رفتارهای خشونت بار، فروش اموال و جهیزیه، اجبار زن به انجام امور خلاف قانون برای کسب درآمد، جملگی از پیامدهای اعتیاد همسر و از مشکلات زنان جامعه دانسته شده است

(www.Iran.doc.Ac.ir)

به گزارش ایرناو به استناد یک تحقیق صورت گرفته، به وسیله‌ی سازمان بهزیستی در سال ۱۳۸۲ جامعه زنان و به خصوص روستاییان به شدت در معرض خودکشی هستند و در بین زنان ۲۰-۲۹ و ۱۰-۱۴ ساله بیشترین اقدام به خودکشی وجود داشته است یک کارشناس آسیب‌های اجتماعی سازمان بهزیستی نیز ۷۴/۷ درصد اقدام کنندگان به خودکشی در استان ایلام را زنان اعلام داشته است.

(www.Iran.doc.Ac.ir)

محسنی تبریزی در تحقیق جامع خود که در سال ۱۳۷۲ در استان ایلام در خصوص عوامل مؤثر بر خودکشی انجام داد به نتایج زیر دست یافته است:

- میزان اقدام به خودکشی در زنان بیش از مردان است.

- ازدواج زنان ایلامی را کمتر در برابر خودکشی مصون نگه می‌دارد.

- زنان بیش از مردان از روش‌های خطرناک برای خودکشی استفاده می‌کنند.

- ازدواج‌های تحمیلی و اجباری در زنان خودکشی بیش از مردان خودکشی شایع است. زنان اقدام کننده به خودکشی بیش از مردان اقدام کننده، در معرض

نظارت و بازبینی اجتماعی قرار داشته‌اند. در یک مرحله گذر از جامعه سنتی به جامعه شهری زنان بیش از مردان در معرض سوءظن، بدبینی و بی‌اعتمادی جامعه مردسالار قرار دارند.

خودکشی در استان ایلام یک پدیده‌ی زنانه است تا مردانه (پورنجف، ۱۳۸۳: ۷۱) میزان خودکشی در استان ایلام بین سال‌های ۶۸-۷۳ از ۲ نفر در یکصد هزار نفر) در سال ۶۸ به ۳۳ نفر در سال ۷۰ و ۶۳ نفر در سال ۷۳ رسیده است و به عبارت دیگر بین سالهای ۶۸-۷۱ یعنی در عرض ۳ سال میزان خودکشی در استان ایلام ۱۶ برابر شده است. (www.isa.org.ir) نتایج پژوهشی که به وسیله‌ی پرویز بگ رضایی در زمینه‌ی خشونت خانوادگی علل و ابعاد آن در شهرستان ایلام در سال ۱۳۸۰ صورت گرفته است نشان می‌دهد که (۱۸/۸ درصد) جامعه نمونه تحقیق به میزان زیاد مورد خشونت فیزیکی قرار گرفته‌اند و تنها (۲۶/۸ درصد) جامعه نمونه اظهار داشته‌اند که هیچ‌گونه خشونت فیزیکی را تجربه نکرده‌اند و در زمینه‌ی خشونت روانی نیز (۱۲ درصد) آزمودنی‌ها هیچ موردی نداشته‌اند ولی (۳۸/۴ درصد) آزمودنی‌ها میزان زیادی از خشونت روانی را تجربه کرده بودند که از نشانه‌های آسیب‌پذیری و آسیب‌سازی محیط خانواده در ارتباط با زنان و دختران می‌باشد. (جدول شماره ۸)

پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهش‌های علوم انسانی

جدول (۸) وضعیت خشونت خانگی در بین زنان شهرستان ایلام

خشونت روانی		خشونت فیزیکی		میزان خشونت اعمال شده علیه زنان
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۲	۳۰	۲۶/۸	۶۷	هیچ
۱۳/۲	۳۳	۲۶/۸	۶۷	کم
۳۶/۴	۹۱	۲۷/۶	۶۹	متوسط
۳۸/۴	۹۶	۱۸/۸	۴۷	زیاد
۱۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۲۵۰	جمع

(بگرضایی، ۱۳۸۵: ۷۶)

ویژگی‌های فردی افراد داشته باشند، متأثر از شرایط اجتماعی و ساختارهای جامعه‌اند. از دیدگاه بسیاری از جامعه‌شناسان هنجارشکنی تعداد معدودی از افراد در هر جامعه‌ای طبیعی است. ولی وقتی نرخ یا میزان و نوع این گونه رفتارها از حدود متعارف آن خارج شد با مسئله اجتماعی مواجه هستیم که حاکی از نابسامانی در نظام اجتماعی است. (حاضری، ۱۳۸۰، ۴۲) جامعه‌شناسان نیز بر نقش مهم و اساسی محیط اجتماعی در پیدایش و شکل‌گیری کج‌روی و آسیب تأکید می‌کنند و ساخت اجتماعی و همچنین جامعه‌ای که افراد را احاطه کرده از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری کج‌روی بر می‌شمارد. به بیان دیگر ریشه انحرافات و آسیب‌های اجتماعی از این دیدگاه در موارد زیر طبقه‌بندی می‌شود:

- دگرگونی در هنجارها و بی‌هنجاری
- تضاد و برخورد ارزش‌ها
- ارائه‌ی تعریف جدید از چیزها
- ضایعات اجتماعی
- عدم دسترسی به اهداف
- تضاد بین اهداف و وسایل
- دورویی و عدم جمعیت
- انعطاف جامعه در برابر مجرمین یقه سفید (محسنی، ۱۳۸۳: ۳۱۸)

اکثر تحقیقات نشان می‌دهد که دختران و زنان بیشتر به اختلالات روانی نظیر افسردگی و اضطراب مبتلا می‌شوند. از عوامل ایجاد کننده استرس، افسردگی و اضطراب در بین زنان استان ایلام احساس ناتوانی و عدم کنترل آن‌ها بر سرنوشت و وضعیت زندگی‌شان است که باعث می‌شود از نظر جسمی، رفتاری، عاطفی و گفتاری در هم ریخته شوند و این وضعیت دیگر اعضای خانواده آن‌ها را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. به ویژه اگر زنان متأهل باشند فرزندان آن‌ها از نظر روانی و عاطفی بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند و هر چه فرزندان کم سن و سال‌تر باشند این تأثیر سوء بیشتر است. (میهن‌دوست، ۱۳۸۵: ۴۴۵)

در استان ایلام بیش از ۱۵۸۶۸ زن بی‌سرپرست و یا خود سرپرست تحت پوشش سازمان‌های حمایتی (بهبیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) قرار دارند (شارقی، ۱۳۸۵: ۱۶۵) این ارقام به نوعی بیانگر آسیب‌پذیری بالای این قشر از جمعیت استان می‌باشد که در صورت عدم توجه به شاخص‌های توسعه و نیز مسایل و مشکلات آنان سهم آسیب‌های اجتماعی مبتلا به زنان استان افزایش خواهد یافت. مسایل اجتماعی و پیامدهای رفتاری متعاقب آن که می‌توانند در قالب هنجارشکنی و جرم و جنایت ظاهر شوند در بسیاری از موارد بیش از آن که ریشه در

استانی) از دیگر سو نشان از بلا تکلیفی و تردید طولانی مدت و نیز حرکت ضعیف جامعه سنتی استان به سمت توسعه است، و در این میان بی ثباتی نظام فرهنگی و هنجارهای تضعیف شده‌ی آن و ابهام در معیارهای رفتاری، سهم زنان از آسیب‌های اجتماعی را افزایش داده است. و خودکشی به عنوان شاخص‌ترین آسیب اجتماعی که سال‌هاست به نماد معرف زنان استان تبدیل شده است، بهترین و قابل استنادترین مدرک برای این ادعاست. ویژگی مشخص مسایل اجتماعی آسیب‌زایی آنهاست و اگر آسیب را به معنای هر نوع پدیده یا عاملی که موجب اختلال در روند تغییر در رشد جامعه تلقی کنیم (آزادارمکی، ۱۳۷۷: ۳۴) بدون شک همه افراد جامعه به یکسان در معرض تبعات سوء مسایل اجتماعی قرار نخواهند گرفت و جنس و سن دو مشخصه مهم و تعیین کننده میزان آسیب‌پذیری افراد در شرایط خاص اجتماعی و ناپهنجاری ساختاری خواهد بود و به بیان دیگر زنان و کودکان بیشترین قربانیان مسایل اجتماعی و آسیب‌های مرتبط با آنها در جامعه می‌باشند. بدیهی است که آسیب‌پذیری زنان به باز تولید آسیب‌های اجتماعی منجر خواهد شد بدین صورت که زنان به عنوان قربانی وارد چرخه مسایل اجتماعی می‌شوند و از دیگر سو به عنوان عاملین آسیب (آسیب‌ساز) از این چرخه خارج و یا در دور باطل مسایل و آسیب‌های اجتماعی گرفتار خواهند شد در چنین شرایطی ساختارهای خانوادگی، اجتماعی و اخلاقی جامعه بیشترین ضربه را متحمل خواهد شد. در بحث آسیب‌های اجتماعی مبتلا به زنان استان ایلام می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود که به دلایل متعدد نظیر ارتباطات فرهنگی، تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نیز دسترسی به اطلاعات فرامحلی ناشی از گسترش رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی و ... زنان استان در معرض آگاهی‌های فراوانی در حوزه‌های حقوق فردی

اگر توسعه را به معنای جریان بی‌طرف تلقی کنیم که هدف آن تعالی انسان باشد و اگر مسیر توسعه را حرکت و پیشرفت به سمت اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری بدانیم و در دیگر سو اگر فقر و بیکاری و نابرابری را منشأ بسیاری از آسیب‌های اجتماعی بدانیم که باعث تضعیف هنجارهای پذیرفته شده فرهنگی می‌گردد و انومی و بی‌هنجاری اجتماعی را به وجود می‌آورد بدون شک می‌توانیم وضعیت زنان استان ایلام را در برزخ توسعه نیافتگی و آسیب‌پذیری اجتماعی به تصویر کشیم. استان ایلام به گواه تمامی گزارش‌ها و آمارهای ارائه شده در طی سال‌های قبل و بعد از انقلاب بنا به عوامل مختلف همواره از جریان توسعه دور بوده و یا در خوش بینانه‌ترین حالت کمتر در مسیر توسعه حرکت کرده است. صرف نظر از علل مختلف موثر بر این وضعیت، آنچه امروز از گزارش‌های تطبیقی و نیز شواهد و قراین به دست می‌آید بیانگر جریان ضعیف توسعه در استان از یک سو و رشد مسایل و آسیب‌های اجتماعی در دیگر سو است. هر چند در تحلیل کلی و در یک مقایسه طولی نسبت به دهه‌های قبل پیشرفت‌هایی در حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی در سطح محدود در استان به چشم می‌خورد اما در یک مقایسه تطبیقی و مقایسه‌ای با سایر استان‌های کشور (جز چند استان کمتر برخوردار دیگر) استان ایلام همواره در ردیف‌های انتهایی جدول توسعه‌ی کشور قرار گرفته و از نظر شاخص‌های توسعه (اشتغال، برابری اجتماعی، فقر و شکاف طبقاتی، وضعیت زنان و ...) وضعیت مطلوب و امیدوار کننده‌ای ندارد. افزایش مسایل و آسیب‌هایی مانند بیکاری، فقر، خودکشی، اعتیاد، طلاق، فرار، فحشا، مسایل غیر اخلاقی و ... در استان ایلام به صورت عام و به ویژه در میان زنان به صورت خاص از یک سو و وضعیت توسعه نیافتگی و یا در حال گذار بودن استان (به استناد آمارها و گزارش‌های ملی و

خواهد شد. و جامعه سنتی و یا در حال گذار استان نیز همچنان بر رفتارها و کردارهای اعضای مؤنث خویش نظارت و کنترل بیشتری اعمال می‌نماید و به نوعی ته نشست‌ها و رسوبات فرهنگی را بر رفتارهای اعضای مؤنث خود حتی در حالات شدید تغییر و تحولات اجتماعی و فرهنگی تا مدت‌ها حاکم و مسلط خواهد ساخت که پایان این فشارهای ساختی و نیز اصرار جامعه سنتی بر ارزش‌ها و هنجارهای قدیمی حاصلی جز خودکشی، فرار، افسردگی و ... نخواهد بود.

اجتماعی خویش از یک سو و نیز شیوه‌ها و مدل‌های رفتاری و فکری جدید از دیگر سو قرار گرفته‌اند. که این آگاهی‌ها فراتر از ظرفیت نظام فرهنگی و اجتماعی جامعه سنتی برای پذیرش و موافقت با الگوهای فکری و رفتاری جدید (انتظارات و توقعات) در میان نسل جوان و به خصوص زنان و دختران می‌باشد. و عدم تعادل و هماهنگی بین ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی با خواسته‌ها و انتظارات (واقعی یا کاذب) جامعه زنان باعث فشارهای ساختی در میان این قشر که با محدودیت‌های زیادی در راههای مشروع برای خواسته‌های خویش مواجه می‌شوند،

پژشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رژمانبخت علوم انسانی

- گسترش عدالت اجتماعی به منظور کاهش نابرابری بین زنان و مردان از طریق افزایش و تسهیل زمینه‌های مشارکت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زنان
- افزایش اعتماد به نفس در میان زنان از طریق اصلاح و بازنگری در روش‌های اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری دختران
- اصلاح نگرش‌های سنتی نسبت به زنان از طریق زمینه‌سازی برای حضور و مشارکت اجتماعی و سیاسی و اقتصادی آنان
- نظارت بر رفتارهای خشونت آمیز در میان خانواده‌ها از طریق اصلاح و تقویت قوانین حمایتی از کودکان و زنان
- آموزش و ارتقای سطح فرهنگی افراد و خانواده‌ها از طریق رسانه‌ها، مدارس و مساجد و ...
- نظارت بر تأمین اجتماعی و رفاه اقتصادی همه شهروندان به ویژه زنان به منظور جلوگیری از گسترش فقر و آسیب‌های اجتماعی
- افزایش حمایت‌های بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی از زنان به خصوص در دوران بارداری و بعد از آن به منظور جلوگیری از مرگ و میر نوزادان و مادران
- اصلاح و بازنگری در قوانین حمایت از زنان
- ایجاد انگیزه در زنان و دختران جامعه در زمینه‌های مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ... از طریق برنامه ریزی‌های فرهنگی و تربیتی
- گسترش نهادهای غیر دولتی مرتبط با زنان در راستای تقویت انسجام و همبستگی اجتماعی
- گسترش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در میان زنان در راستای تقویت بنیه مالی و استقلال شغلی و زمینه‌سازی برای مشارکت اقتصادی آنان.
- تقویت آموزش‌های مهارت‌های زندگی و حل مسئله در میان جوانان به خصوص دختران جوان از طریق دروس آموزشی در مدرسه
- تقویت روحیه جمعی در میان زنان به منظور جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی
- فقر زدایی از زنان از طریق تقویت زیر ساخت‌های اقتصادی و فرهنگی جامعه و امکان بهره‌گیری زنان از فرصت‌های ایجاد شده.
- استفاده از اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی برای تعمیق نگاه انسانی به زنان و جلوگیری از کنترل و محدودیت‌های غیر منطقی و غیر ضروری.
- تقویت و بهبود شاخص‌های توسعه انسانی و شاخص‌های توسعه مرتبط با جنسیت.
- تنظیم محتوای آموزشی و موضوعات تربیتی به شکلی که اذهان کودکان و نوجوانان و در نهایت نگرش جامعه در باره‌ی نقش زن در حیطه‌های خانواده و جامعه به درستی شکل گیرد.

منابع و مآخذ:

- ۱- آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۷۷)، بررسی مسایل اجتماعی ایران، چاپ اول، نشر جهاد.
- ۲- ازکیا، مصطفی، (۱۳۸۱)، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی در ایران- چاپ ششم - تهران- انتشارات اطلاعات.
- ۳- امام الهی، سکندر، (۱۳۸۵)، بررسی تأثیر جهانی شدن بر موقعیت زنان در ایلام، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو، دانشگاه ایلام.
- ۴- بگرضایی، پرویز، (۱۳۸۵)، بررسی پدیده خشونت خانوادگی علل و ابعاد آن در شهرستان ایلام، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو- دانشگاه ایلام.
- ۵- ترنر، جانانتان اچ، (۱۳۷۸)، مفاهیم و کاربردهای جامعه شناسی -- ترجمه محمد فولادی و محمدعزیز بختیاری، چاپ اول- قم انتشارات موسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی (ره)
- ۶- پورنجف، حیران، (۱۳۸۳)، بررسی مقایسه‌ای آمار خودکشی در استان ایلام و شهرستان دره شهر طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۸، استانداری ایلام.
- ۷- حاضری، علی محمد، (۱۳۸۰)، مسائل اجتماعی متأثر از تعارض ارزشی‌ها و دوران گذر، نامه انجمن جامعه شناسی ایران، شماره ۴.
- ۸- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان ایلام (۱۳۸۰)، سالنامه آماری استان ایلام، معاونت آمار و اطلاعات.
- ۹- سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۷۸)، اولین گزارش ملی توسعه انسانی جمهوری اسلام ایران.
- ۱۰- سفیری، خدیجه، (۱۳۷۷)، جامعه شناسی اشتغال زنان، چاپ اول- تهران، انتشارات تبیان.
- ۱۱- سلیمی، علی و داوری، محمد، (۱۳۸۶)، جامعه شناسی کجروی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ سوم.
- ۱۲- شارق، ثریا، (۱۳۸۵)، بررسی وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان بی‌سرپرست در استان ایلام، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو، دانشگاه ایلام.
- ۱۳- شیخی، محمدتقی، (۱۳۸۰)، جامعه شناسی زنان و خانواده، چاپ اول، تهران شرکت سهامی انتشار.
- ۱۴- صمدی، فریده، (۱۳۸۰)، آموزش و توسعه انسانی و مشارکت و اشتغال زنان مجموعه مقالات همایش توانمندسازی زنان، مرکز امور مشارکت زنان، اسفند ماه.
- ۱۵- عبدالهی، محمد، (۱۳۸۵)، زنان، مشارکت و توسعه در ایران، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو، دانشگاه ایلام.
- ۱۶- غیائی، شهین، (۱۳۸۵)، نگاهی به جایگاه زنان استان ایلام و توانمندسازی بر مبنای شاخص‌های توسعه انسانی وابسته به جنس، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو، دانشگاه ایلام.
- ۱۷- محسنی، منوچهر، (۱۳۸۳)، مقدمات جامعه شناسی، چاپ بیستم- تهران- انتشارات دوران.
- ۱۸- میهن دوست، زینب، (۱۳۸۵)، بررسی رابطه استرس و اضطراب و افسردگی در زنان شهرستان ایلام، مجموعه مقالات همایش زنان و چالش‌های پیش‌رو، دانشگاه ایلام
- ۱۹- روزنامه شرق ۱۳۸۳/۵/۱۴ شماره ۱۱۲۰ ص ۱۲
- ۲۰- ریحانه، (۱۳۸۳)، زنان و توسعه فصلنامه فرهنگی، پژوهشی مرکز امور مشارکت زنان، شماره ۹، زمستان.